

NEKA RAZMIŠLJANJA UZ 30-TU OBLJETNICU IZLAŽENJA *PRILOGA*

FRANJO ZENKO

Zagreb

UDK 101

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 29. 6. 2005.

»Stvari su skrivene s početka svijeta«, kaže René Girard u tumačenju podrijetla kulture.¹ Rekao bih svakog svijeta, jer 'svijet' kao temeljna moderna hermeneutička kategorija ima u ontologijskom smislu analogijski karakter. Jednako kao što su, trgom Aristotela, skolastici i neoskolastici ontologijski razumijevali 'biće', tj. analogijski. Ako je to tako, onda i *Prilozi* jesu jedan svijet, ili točnije, oko njih se stvorio jedan svijet koji je, da budem pravedan prema stanju stvari, jedan od mnoštva hrvatsko-nacionalnih kulturnih svjetova u kojima živimo, mičemo se i jesmo.

Odmah da kažem da su mnoge stvari s 'početka svijeta' *Priloga* poznate, ali samo starijima, dok mladima nisu u tolikoj mjeri. Trajni napor nas ljudi jest da saznamo stvari s početka naših svjetova po kojima jesmo ono što jesmo. Danas kada se dinamika stvaranja svjetova koji nas određuju spoznajno nesavladivo akcelerira, frenetična je potraga za autentičnim svjedočanstvima o identifikacijskim elementima s početka naših svjetova.

Kao bivši dugogošnji član Instituta i član prvog uredništva *Priloga* pozdravljam ideju da se održi ovaj skup za obilježavanje 30-te godišnjice izlaženja časopisa. Napominjem da uz pokojne članove prvog uredništva u sastavu: Marija Brida, Kruno Krstić i Vladimir Filipović – koji je bio glavni i odgovorni urednik – još smo samo dvoje živi: Ljerka Schiffler i moja malenkost. Mnogi sadašnji mlađi članovi Instituta i uredništva časopisa bili su još mala djeca – a od novaka u Institutu neki se možda nisu još ni rodili – kada se pojavio dugo pripremani i očekivani prvi broj *Priloga*, koji danas već spada u rijetkosti, kako bi rekli bibliotekari. U početku zamišljen kao po-

¹ René Girard, *Des choses sont cachées depuis la fondation du monde*. Paris (Grasset), 1978.

lugodišnjak,² prvi broj je zbog kašnjenja izišao kao dvobroj, dakle praktički kao godišnjak, što se međutim zadržalo do danas.

Nema ničeg upitnog u obilježavanju godišnjica izlaženja za nacionalnu kulturu značajnih časopisa, naročito ako su postigli svrhu koju su proklamirali njihovi pokretači. Mislim da *Prilozi* spadaju u skupinu značajnih časopisa jer ispunjavaju svoju proklamiranu svrhu. Pokazalo se to između ostaloga i prilikom prvog značajnijeg obilježavanja obljetnice izlaženja *Priloga*, naime onog uz 20-godišnjicu. No, radna tema skupa kojim se obilježavala ta obljetnica bila je »stanje istraživanja povijesti hrvatske filozofije«. Naslovi, a pogotovo sadržaji referata i poslije članaka uz tu temu, nisu se doticali značenja pokretanja samih *Priloga*, nego poglavito rezultata istraživanja povijesti hrvatske filozofije, koja su, i to treba napomenuti, tim časopisom u nas i animirana.

Budući da tada nije tematizirana motivacija pokretača *Priloga* kao ni motivacija sustavnog istraživanja povijesti hrvatske filozofije, htio bih to učiniti ovom prilikom.³ I to iz razloga da se dogradi i učvrsti kulturnopovijesni identitet jednog i drugog. Konstitutivni element identiteta kulturnopovijesnih događaja sigurno jest i motivacija iz koje su pokrenuti. Identificiranje motivacije pokretanja *Priloga* u funkciji sustavnog istraživanja povijesti hrvatske filozofije moguće je samo putem naracije, kao što bi rekao Paul Ricoeur, nazivajući njen rezultat »narativnim identitetom«.

Stoga bih ukratko opisao stanje traumatizirane hrvatske nacionalne filozofske svijesti zbog nepostojanja povijesti hrvatske filozofije kao formativnog čimbenika u izgradnji fundamentalnog nacionalnog identiteta. Iz te traumatizirane hrvatske nacionalne filozofske svijesti, živi kliconoša koje je bio Vladimir Filipović kao treći i posljednji pravi, 'klasični' šef katedre za filozofiju građanskoliberalnog nastrojenja nakon Franje Markovića i Alberta Bazale, rođeni su *Prilozi* i s njima sustavno, štoviše institucionirano istraživanje povijesti hrvatske filozofije.

Davno, gotovo pradaavno je to bilo, s obzirom na sve što se događalo u nas, u Europi i u svijetu, kada je profesor Filipović donio u Institut upravo izašli prvi broj *Priloga*. Nije skrivao uzbuđenje i veliki ponos. Držim s razlogom. Ipak je njegovim zalaganjem ostvareno ono što je obećao Franjo

² U »Predgovoru« prvom dvobroju Vladimir Filipović u ulozi urednika piše: »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine. Zadaća ovoga polugodišnjaka.« Str. 7.

³ Uz proslavu 20-te godišnjice izlaženja *Priloga* održan je simpozij pod naslovom »Stanje istraživanja povijesti hrvatske filozofije«. U skladu sa zadatkom simpozija nisam tematizirao značenje samih *Priloga*, nego sam se posvetio teoriji historiografije nacionalne filozofije s naslovom referata »Stanje teorije historiografije nacionalne filozofije.« Vidi: *Prilozi* 1994/1–2 (39–40), str. 325–329.

Marković da će učiniti Akademija. Prisjetimo se tog famoznog Markovićeve obećanja u bilješci uz njegov nastupni rektorski govor »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.« Ta bilješka glasi: »priobćujem takodjer, da je, donjekle na povodu ovoga govora, jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti zaključila, da će započeti izdavanje posebnoga sbornika, u kojem će se glavne filosofijske radnje naših starih pisaca priobćivati na hrvatskom prievodu (bar u izvadcih) uz životopise i ocjene.«⁴

Akademijin propust da taj na sebe preuzeti zadatak nije izvršila Filipović je i prije spominjao u mnogim prilikama, a tada, prilikom izlaska prvog dvobroja *Priloga*, držeći u ruci, u neku ruku znak pobjede nad Akademijom, s posebnim zadoljstvom je istaknuo. Neosporiva Filipovićeve zasluga da je proveo u djelo Akademijin 'zaključak' donesen prije više od 120 godina isto tako ga u neku ruku opravdava da i deset godina kasnije u svom osvrtnu »Uz decenijsku opstojnost časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*« nije propustio ponoviti usvojeni, a nikad ostvareni zadatak s još izričitim prijekorom naše najviše znanstvene ustanove.

Konstatiravši kako s dvobrojem 19–20/1984. »naši« *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* »ostvaruju svoju decenijsku opstojnost« Filipović, očito aludirajući na izvanrednu recepciju koju je časopis kroz deset godina doživio u kulturnoj javnosti, tumači taj uspjeh ovako: »*Prilozi* su znak stvarne potrebe u istraživanju naše fundamentalne kulturne baštine«.⁵

Tu je potrebu, nastavlja Filipović, »našem kulturnom istraživanju prije 103 godine (1881)« odredio Franjo Marković »svojim značajnim rektorskim govorom«, a ispunjenje te potrebe »namijenio tada još mladoj Jugoslavenskoj akademiji, koja svoj tada usvojeni zadatak nije do danas ni pokušala ispuniti«.⁶ Tako ni pred samu za nas sve iznenadnu smrt 1984. na Silbi, gdje je pisao svoj tekst uz desetgodišnjicu izlaženja *Priloga*, Filipović ne propušta spočitnuti Akademijin 'grieh' protiv stare hrvatske filozofije, ne smatravši je očito, za razliku od stare hrvatske književnosti, dovoljno ozbiljnim formativnim čimbenikom »naše fundamentalne kulturne baštine«.⁷

Određujući pozitivno motivaciju pokretanja *Priloga* Filipović konstatira kako se njima konačno otklanja »općekulturni nedostatak«. Pri definiranju njihove funkcije animiranja istraživanja hrvatske filozofske baštine Filipović

⁴ Citirano prema fotokopiji Markovićeve govora u *Prilozima* br. 1–2/1975, str. 275.

⁵ Vladimir Filipović: »Uz decenijsku opstojnost časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*«. *Prilozi*, 1984/1–2 (19–20). Str. 11.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

upotrebljava snažne formulacije s jakim nacionalnim kulturnopovijesnim nabojem. Tvrdi naime da ona nije »samo muzealna potreba«, mada je meni, a i nekim drugim suradnicima, upravo to značenje sugerirala naslovna odrednica »baština«. Filipović međutim inzistira na suprotnome, tj. na tome da su *Prilozi*, a onda i njihova uloga »nužda osvježanja tradicije za potpunost hrvatskoga osebujnog mišljenja, a po tom i življenja«.

On ide još i dalje od te općenitosti. U vezi s pitanjem o tradicionalizmu, koje se prema njegovu mišljenju legitimno postavlja u svakoj raspravi o »povijesnosti ljudskog življenja uopće«, Filipović polemizira sa shvaćanjima prema kojima je »apsolutna natpovijesna istina jedina istinska determinanta svega ljudskog znanja i življenja«. Takvo jedno shvaćanje o natpovijesnoj istini egzemplificira samo Augustinovom filozofijom,⁸ a ne naprimjer i tada vladajućom eshatološko ideologizirajućom antropologijskom tezom o dosadašnjoj povijesti čovječanstva kao »prethistoriji« koju treba zamijeniti nekom vrsti natpovijesnog života čovjeka kao »generičkog bića«.

Svoj kratki kulturologijsko-antropologijski diskurs na temu tradicije i tradicionalizma, kojem diskursu je svagda naginjao, o čemu svjedoče njegovi rani radovi, Filipović zaključuje ovom tezom o tradiciji kao ljudskom 'egzistencijalu': »Kad bismo negirali značenje tradicije, time bismo dosljedno negirali mogućnost opstojnosti čovjeka kao osebujne ličnosti i mogućnost opstojnosti naroda kao svojevrsne zajednice ljudskog roda.«⁹

Tematizirajući pak pojavu »preporoda« ili »renesanse« kao drugog temeljnog kulturologijsko-antropologijskog 'egzistencijala' u kojemu se tradicija ukazuje kao »izvorište novoga elana i skretanje stvaralaštva prema novim putovima i vidicima«, Filipović se dakako posebno zadržava na europskoj renesansi. Ne samo zato, kako je znao ponavljati, što su naši stari književnici, filozofi i umjetnici u njoj sudjelovali ne kao neki kasni pridošlice, kako bi rekao Marković, nego kao njezini intenzivni formativni čimbenici. Njihova djela su, po intenciji pokretača časopisa, trebala biti zapravo glavni predmet istraživanja koja su *Prilozi* morali animirati.

No, Filipović ovaj put ističe na prvom mjestu onaj univerzalniji element koji je iznijela europska renesansa kao jasno raspoznatljivi konstitutivni čimbenik upravo kulturnog identiteta Europe, koji je postao nadasve aktualan za Europsku uniju. Ona naime sada traga sve više za svojim ne samo vanjsko-političkim, sigurnosnim i vojnoobrambenim nego upravo i kulturnim identitetom.

⁸ Isto.

⁹ Isto, str. 12.

Uz decenijsku obljetnicu *Priloga* Filipović naime piše o europskoj renesansi ovo: »Renesansa bijaše jedno takvo svjetsko oživljavanje klasičnog pogleda na svijet, koji je usmjerio i oživio cijelo evropsko stvaralaštvo koje se do sada nastavilo na tradicije ove temeljne evropske orijentacije. Grčka misao živi kao neumrlo izvoriste i danas aktualne filozofske tematike svijeta. Evropska kulturna misao živi od grčke umjetnosti i filozofije koja je neko vrijeme bila zamrla kao tradicija, a s humanizmom nanovo oživjela.«¹⁰

Sjetimo se govora vodećih europskih državnika što su ih držali ovih dana u povodu 60-te obljetnice oslobođenja od fašističkog i nacionalsocijalističkog totalitarizma koji su ideologijski iznikli, zajedno s onim komunističko-boljševičkim, upravo na europskom tlu. Svi su ponavljali da EU postaje svjesna da ne može opstati i dalje se razvijati samo na svojim inicijalnim zajedničkim gospodarskim i financijskim interesima svojih članica. Naglašavali su da Europska unija mora pronaći i svoje nadekonomske, nadsigurnosne, nadvojnoobrambene, to jest kulturologijske elemente svog identiteta.

Rasprava o tim elementima, podsjetimo se, osobito se rasplamsala prilikom izrađivanja europskog ustava. Posezalo se i za onim najduhovnijim: religijskim. I dok su jedni inzistirali na tome da se kršćanstvo i ustavno istakne kao identifikacijski element Europe, dotle je druga, predominantna strana, nazovimo je uvjetno radikalno laicističkom, otklonila uopće ideju da se religiologijski identificiraju europski duhovni korijeni. Ishod te borbe dviju europskih 'duša' poznat je.

Međutim, javili su se pritom i filozofi za riječ. Oni su smatrali, i smatraju, da postoji samo jedan neprijeporni iskonski duhovni korijen europskog identiteta: grčka filozofija, znanost i umjetnost. Upravo onako kako je to davne 1984. godine izrekao Vladimir Filipović. Držim da je to dovoljan, ako ne dokaz, a ono svakako uvjerljivi pokaz, kako bi rekao Vuk-Pavlović, da je motivacija pokretača *Priloga* u funkciji animiranja istraživanja hrvatske filozofske baštine, svagda u europskom duhovno-povijesnom kontekstu, sve više aktualna.

I da zaključim. Analizirao sam ukratko Filipovićev posljednji tekst u njegovu životu koji je posvetio desetgodišnjici *Priloga*. Kako pokretanje toga časopisa držim njegovim kapitalnim djelom, sklon sam njegov tekst pod naslovom »Uz decenijsku opstojnost časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*« kvalificirati gotovo kao njegov testament. On svjedoči o tome da je i u današnjem promijenjenom povijesno-političkom i povijesno-kulturnom, nacionalnom i europskom kontekstu motivacija pokretanja ča-

¹⁰ Isto.

sopisa sa svrhom animiranja istraživanja hrvatske filozofske baštine bila povijesno i aktualno opravdana.

Štoviše, to se istraživanje već pokazalo, i sve se više pokazuje, relevantnim za konstituiranje privilegiranog 'mjesta' zajedničkog pamćenja konstitutivnog fundamentalnog čimbenika kako našeg nacionalnog tako i našeg europskog neprijepornog identiteta.

Pokazalo se međutim i to da je jedini put kojim se dopire do tog dvostrukog individualnog i kolektivnog duhovnog identiteta istraživanje i promišljanje skrivenih stvari s početka našeg duhovnog svijeta. Ta se pak samorefleksija nameće sve nužnijom, što se naš okolni svijet konstituira kao gusti i sve teže pronicljivi kontekst postmodernih duhovnih pluralizama, u okruženju kojih nam je zadano živjeti, i to, čini mi se, sve teže, naš ne petrificirani, nego svagda duhovno dinamički vlastiti identitet.

NEKA RAZMIŠLJANJA UZ 30-TU OBLJETNICU *PRILOGA*

Sažetak

U referatu se tematiziraju tri pitanja: a) kako stoji s motivacijom pokretanja časopisa i uopće istraživanja hrvatske filozofske »baštine« u promijenjenom povijesno-političkom i povijesnokulturnom nacionalnom i europskom kontekstu?; b) koje je i kakvo značenje istraživanja povijesti filozofije za konstituiranje 'mjesta' zajedničkog pamćenja kao konstitutivnog čimbenika kolektivnog identiteta?; c) da li je i kako relevantna samorefleksija o identitetu u kontekstu pluralizma?

EINIGE ÜBERLEGUNGEN ZUM 30-TEN JAHRESTAG DER *BEITRÄGE FÜR DIE ERFORSCHUNG DES KROATISCHEN PHILOSOPHISCHEN ERBES*

Zusammenfassung

Im Referat werden drei Fragen thematisiert: a) Wie steht es mit der Gründungsmotivation der Zeitschrift und überhaupt der Erforschung des kroatischen philosophischen »Erbes« im heutigen veränderten politischen und kulturellen und europäischen Kontexte?; b) Welche Bedeutung hat die Erforschung der Philosophiegeschichte für die Konstitution des 'Ortes' der gemeinsamen Erinnerung als konstitutiven Faktors der kollektiven Identität?; c) Ob und wie ist die Selbstreflexion über die Identität relevant im Kontext des geistigen Pluralismus?